

Justitiekontorets betänkande

1981/82: 13

om de personella tvångsmedlen i brottmål, m. m. (prop. 1980/81: 201 jämte motioner)

Propositionen

I proposition 1980/81: 201 har regeringen (justitiedepartementet) efter hörande av lagrådet föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1952: 98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål,
3. lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott,
4. lag om ändring i lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge,
5. lag om ändring i lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom,
6. lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt,
7. lag om ändring i lagen (1974: 515) om ersättning vid frihetsinskränkning,
8. lag om ändring i lagen (1975: 295) om användning av vissa tvångsmedel på begäran av främmande stat,
9. lag om ändring i lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.,
10. lag om ändring i passlagen (1978: 302).

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till vad som anförs i det följande under rubriken Utskottet på s. 21.

I samband med propositionen behandlar utskottet de med anledning av propositionen väckta motionerna 1981/82: 19 av Lisa Mattson m. fl. (s), 1981/82: 35 och 1981/82: 36 av Bonnie Bernström (fp) samt 1981/82: 66 av Marie-Ann Johansson m. fl. (vpk). Motionsyrkandena redovisas på s. 20.

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 23 kap. 18 och 21 §§, 24 kap. 3, 5–9, 12, 14, 17 och 22 §§, 25 kap. 1–3, 5 och 7 §§, 28 kap. 13 §, 45 kap. 14 §, 47 kap. 9 och 22 §§, 52 kap. 1 §, 56 kap. 1 § samt rubriken till 25 kap. rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap.

18 §¹

Då förundersökningen *fortskridit* så långt, att någon skäligen *misstänkes* för brottet, skall han, då han *höres*, underrättas om misstanken. *Så snart det kan ske utan men för utredningen, äger han och hans försvarare taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit, angiva den utredning de anse önskvärd och eljest* anförva vad de *akta nödigt*. Underrättelse härom skall lämnas eller sändas till den misstänkte och hans försvarare, varvid skäligen rådrum skall beredas dem. *Ej må åtal* beslutas, innan detta skett.

Då förundersökningen *kommit* så långt att någon skäligen *misstänks* för brottet, skall han, då han *hörs*, underrättas om misstanken. *Den misstänkte och hans försvarare har rätt att förlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av vad som har förekommit vid undersökningen. De har vidare rätt att ange den utredning de anser önskvärd och i övrigt anförva vad de anser nödvändigt*. Underrättelse härom skall lämnas eller sändas till den misstänkte och hans försvarare, varvid skäligen rådrum skall beredas dem. *Åtal får inte* beslutas, innan detta *har* skett.

Begär den misstänkte, att förhör skall hållas med någon eller att annan utredning skall förebringas, skall begäran efterkommas, om det kan antagas, att åtgärden skulle äga betydelse för undersökningen. Avslås framställningen, skola skälen därför angivas.

21 §

Vid förundersökningen skall protokoll föras över vad därvid förekommit av betydelse för utredningen.

Sedan utsaga av misstänkt eller annan upptecknats, skall, innan förhöret avslutas, utsagan uppläsas eller tillfälle på annat sätt lämnas att granska uppteckningen samt den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot innehållet. Erinran, som ej föranleder ändring, skall antecknas. Därefter må uppteckningen ej ändras. Har utsagan först efter granskningen antecknats i protokollet, skall uppteckningen biläggas handlingarna.

I mindre mål må i stället för protokoll föras kortfattade anteckningar över det väsentliga, som förekommit vid förundersökningen.

Så snart åtal beslutats *äge* den misstänkte eller hans försvarare på begäran *erhålla* avskrift av proto-

Så snart åtal beslutats, *har* den misstänkte eller hans försvarare *rätt att på begäran få en* avskrift av

¹ Senaste lydelse 1969: 588.

Nuvarande lydelse

koll eller anteckningar från förundersökningen.

Föreslagen lydelse

protokoll eller anteckningar från förundersökningen. *Har offentlig försvarare förordnats för den misstänkte, skall en avskrift utan särskild begäran lämnas eller sändas till försvararen.*

24 kap.

3 §²

Kan på grund av den misstänktes ungdom eller hans sjukdom häktning antagas medföra allvarligt men för honom och finnes sådan övervakning kunna ordnas, att skäl till hans häktning ej längre föreligger, må han ej häktas. Kvinna som är havande i framskridet tillstånd eller som fött så kort tid förut, att häktning kan antagas medföra allvarligt men för henne eller barnet, må ej häktas med mindre det är uppenbart, att betryggande övervakning ej kan ordnas. Vill den misstänkte ej underkasta sig övervakning, som nu nämnts, skall häktning ske.

Om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller annan liknande omständighet kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning ske endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. Vill den misstänkte inte underkasta sig övervakning, skall häktning ske.

Om ytterligare inskränkning i fråga om häktning av den som är under aderton år är särskilt stadgat.

Att reseförbud må träda i stället för häktning, stadgas i 25 kap.

Att reseförbud eller anmälningsskyldighet får träda i stället för häktning, stadgas i 25 kap.

5 §

Förekomma mot någon skäl till häktning, må han i avbidan på rättens beslut därom anhållas.

Äro ej fulla skäl till häktning, må den misstänkte dock anhållas, om det finnes vara av synnerlig vikt, att han i avbidan på ytterligare utredning tages i förvar.

Beslut om anhållande meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren.

Beslut om anhållande meddelas av åklagaren. *Beslutet skall innehålla uppgift om det brott misstanken avser samt ange grunden för anhållandet.*

6 §

Har den, vilkens anhållande beslutats, avvikit eller är han eljest ej tillstädes, då beslutet meddelas,

Har den, vilkens anhållande beslutats, avvikit eller är han eljest *inte närvarande* då beslutet medde-

² Senaste lydelse 1964: 166.

Nuvarande lydelse

skall, så snart beslutet verkställts, anmälan därom göras hos *anhållningsmyndigheten*.

Avviker den som *misstänks* för brott och *förekomma* skäl till hans anhållande, *må han av anhållningsmyndigheten efterlysas*.

Föreslagen lydelse

las, skall, så snart beslutet verkställts, anmälan därom göras hos *åklagaren*.

Avviker den som *misstänks* för brott och *förekommer* skäl till hans anhållande, *får åklagaren efterlysa honom*.

7 §³

Förekomma mot någon skäl till anhållande men kan beslut därom icke utan fara avvaktas, må polisman även utan sådant beslut gripa honom.

Träffas den som begått brott, varå fängelse kan följa, å bar gärning eller flyende fot, må han gripas av envar. Envar må ock gripa den som är efterlyst för brott. Den gripne skall skyndsamt överlämnas till närmaste polisman.

Då någon gripits, skall anmälan därom skyndsamt göras hos *anhållningsmyndigheten*; den har att efter förhör, som avses i 8 §, omedelbart besluta, om den gripne skall anhållas eller *frigivas*.

Då någon gripits, skall anmälan därom skyndsamt göras hos *åklagaren*. *Denne* har att efter förhör, som avses i 8 §, omedelbart besluta, om den gripne skall anhållas eller *frigives*.

8 §

Den som anhållits enligt 6 § eller gripits enligt 7 § skall, så snart *ske kan*, för förhör inställas för *anhållningsmyndigheten* eller för polisman, *åt vilken uppdragits att hålla förhöret*.

Den som anhållits enligt 6 § eller gripits enligt 7 § skall, så snart *det kan ske*, för förhör inställas för *åklagaren* eller för polisman *som har fått i uppdrag att hålla förhöret*.

9 §

Då någon *anhålles*, skall *han* er-hålla besked om det brott misstanken avser. Den anhållnes *husfolk eller* närmaste anhöriga skola ock, så snart det *ske kan* utan men för utredningen, underrättas om anhållandet. Sådan underrättelse *må dock ej* utan synnerliga skäl lämnas mot den anhållnes önskan.

Då någon *anhålls eller då beslut om anhållande som avses i 6 § verkställs*, skall *den anhållne* erhålla besked om det brott misstanken avser *samt grunden för anhållandet*. Den anhållnes närmaste anhöriga *och annan som står den anhållne särskilt nära* skall, så snart det *kan ske* utan men för utredningen, underrättas om anhållandet. *En sådan underrättelse får dock inte* utan synnerliga skäl lämnas mot den anhållnes önskan.

12 §

Anhållningsmyndigheten skall, om *ej* den anhållne *frigives*, *sist* dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den an-

Åklagaren skall, om *inte* den anhållne *frigives*, *senast* dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt

³ Senaste lydelse 1964: 166.

Nuvarande lydelse

hållne enligt 8§ inställdes till förhör, till rätten avlåta framställning om hans häktande. Finnes för prövning av häktningsfrågan ytterligare utredning erforderlig, må med framställningen anstå, dock skall den avlåtas, så snart *ske kan*, och sist å femte dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller den anhållne inställdes för förhör. Göres ej framställning, som nu sagts, skall den anhållne omedelbart frigivas.

I samband med framställningen skall till rätten överlämnas protokoll eller anteckningar över vad dittills förekommit under förundersökningen; med rättens medgivande må dock med överlämnandet anstå viss kort tid. Påkallas förhör med annan än den anhållne, skall ock uppgift lämnas därom.

Föreslagen lydelse

8§ inställdes till förhör, *avlåta framställning till rätten om hans häktande. Behövs det ytterligare utredning för prövning av häktningsfrågan, får åklagaren vänta med framställningen. Den skall dock avlåtas så snart det kan ske och senast på femte dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller den anhållne inställdes för förhör. Görs inte framställning enligt vad som nu har sagts, skall den anhållne omedelbart friges.*

I samband med framställningen skall till rätten *samt till den anhållne och hans försvarare* överlämnas protokoll eller anteckningar över vad dittills förekommit under förundersökningen i den mån de *har betydelse för prövningen av häktningsfrågan. Rätten kan dock medge att överlämnandet får anstå* viss kort tid. Påkallas förhör med annan än den anhållne, skall *också* uppgift lämnas därom.

14 §

Vid förhandling i häktningsfrågan skall den som yrkat häktning så ock, om ej synnerligt hinder möter för den anhållnes inställande, denne vara tillstädes.

Den som yrkat häktning skall *angiva* de omständigheter, *varå* yrkandet grundas. Den anhållne och hans försvarare *skola erhålla* tillfälle att yttra sig. Utöver vad handlingarna från förundersökningen *innehålla* samt parterna *eljest anföra* må utredning ej förebringas, med mindre särskilda skäl äro därtill.

Den som yrkat häktning skall *ange* de omständigheter, *varpå* yrkandet grundas. Den anhållne och hans försvarare *skall få* tillfälle att yttra sig. Utöver vad handlingarna från förundersökningen *innehåller* samt parterna i övrigt *anför får* utredning *angående brottet inte* förebringas, *om det inte finns* särskilda skäl till det.

17 §

Fråga om häktning av den som *ej* är anhållen *må upptagas* på yrkande av *undersökningsledaren eller* åklagaren. Efter åtalet *äge* rätten även på yrkande av målsäganden så ock självant upptaga fråga därom.

Fråga om häktning av den som *inte* är anhållen *får tas upp* på yrkande av åklagaren. Efter åtalet *får* rätten även på yrkande av målsäganden *eller självant ta upp frågan.*

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Då fråga om häktning väckts, skall, så snart ske kan, förhandling äga rum inför rätten. Om sådan förhandling gälle i tillämpliga delar vad i 14-16 §§ är stadgat. Har den misstänkte kallats till förhandlingen eller förekommer anledning, att han avvikit eller eljest håller sig undan, utgöre dock hans utevaro ej hinder för förhandlingen. Uteblir målsäganden, ehuru han kallats till förhandlingen, må frågan avgöras utan hinder därav.

Har rätten beslutat häktning av någon, som ej är vid rätten tillstådes skall, så snart beslutet verkställts, anmälan därom göras hos rätten.

22 §⁴

Den som är häktad skall utan dröjsmål föras till allmänt häkte. Häktad krigsman må dock i stället föras till militärhäkte.

Finnes det vara av synnerlig vikt, att den häktade för utredning angående det brott, som föranlett häktningen, eller annat brott, för vilket han misstänkes, förvaras å annan plats än i första stycket sägs, må på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren rätten förordna, att med överförandet skall tills vidare anstå. Rätten, undersökningsledaren eller åklagaren äge ock besluta, att den häktade, sedan han överförs till häkte, skall för förhör eller annan åtgärd inställas å plats utom häktet.

Är det av synnerlig vikt att den häktade för utredning angående det brott, som föranlett häktningen, eller ett annat brott, för vilket han misstänks, förvaras på en annan plats än som anges i första stycket, får rätten på yrkande av åklagaren förordna att överförandet tills vidare skall anstå. Rätten eller åklagaren får även besluta att den häktade, sedan han överförs till häkte, skall för förhör eller annan åtgärd inställas på en plats utom häktet.

Om förvaring av häktad som undergår eller undergått rättspsykiatrisk undersökning gälla särskilda bestämmelser.

25 kap.

Om reseförbud

Om reseförbud och anmälningsskyldighet

1 §⁵

Är någon skäligen misstänkt för brott, på vilket fängelse kan följa, och kan med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen befaras, att han avviker eller annorledes undandrar sig lagförelse eller straff, men förekommer eljest ej anledning att anhålla eller häkta honom, får, om det finnes tillfyllest, i stället förbud meddelas honom att utan tillstånd lämna honom anvisad vistelseort. Oberoende av

Är någon skäligen misstänkt för brott, på vilket fängelse kan följa, och kan *det* med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen befaras, att han avviker eller annorledes undandrar sig lagförelse eller straff, men *finns det* i övrigt inte anledning att anhålla eller häkta honom, får, om det är tillräckligt, i stället förbud meddelas honom att utan tillstånd lämna honom anvisad vistelseort (*reseför-*

⁴ Senaste lydelse 1966: 302.

⁵ Föreslagen lydelse enligt prop. 1980/81: 84.

Nuvarande lydelse

brottets beskaffenhet får också förbud som nu sagts, meddelas, om det skäligen kan befaras, att den misstänkte genom att begiva sig från riket undandrager sig lagföring eller straff.

Föreslagen lydelse

bud) eller föreskrivas att han på vissa tider skall anmäla sig hos anvisad polismyndighet (anmälningsskyldighet). Oberoende av brottets beskaffenhet får också reseförbud eller anmälningsskyldighet beslutas, om det skäligen kan befaras att den misstänkte genom att bege sig från riket undandrager sig lagföring eller straff.

Föreligger mot någon skäl till häktning eller anhållande men kan det antas att syftet därmed kan tillgodoses genom reseförbud eller anmälningsskyldighet, får beslut här om meddelas även i andra fall än som avses i första stycket.

2 §

Med reseförbud må förenas skyldighet för den misstänkte att å vissa tider vara tillgänglig i sin bostad eller å sin arbetsplats eller att anmäla sig hos polismyndighet i orten så ock annat villkor, som finnes erforderligt för hans övervakande.

I samband med reseförbud eller anmälningsskyldighet för föreskrivas att den misstänkte på vissa tider skall vara tillgänglig i sin bostad eller på sin arbetsplats. Det får också ställas upp annat villkor som behövs för den misstänktes övervakande. Vidare får reseförbud förenas med anmälningsskyldighet.

I fråga om anmälningsskyldighet gäller vid tillämpning av denna balk i övrigt vad som är föreskrivet om reseförbud.

3 §⁶

Reseförbud meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten.

Fråga om reseförbud må av rätten upptagas på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren eller då rätten har att besluta om den misstänktes häktning eller hans kvarhållande i häkte. Efter åtalet äge rätten även på yrkande av målsäganden så ock självant upptaga fråga därom.

Reseförbud meddelas av åklagaren eller rätten.

Fråga om reseförbud får tas upp av rätten på yrkande av åklagaren eller då rätten har att besluta om den misstänktes häktning eller hans kvarhållande i häkte. Efter åtalet får rätten även på yrkande av målsäganden eller självant ta upp frågan.

Väcker vid rätten fråga om reseförbud, skall, så snart ske kan, förhandling därom äga rum inför rätten. Om sådan förhandling gälle i tillämpliga delar vad i 24 kap. 17 § är stadgat. Är fara i dröjsmål, må rätten omedelbart meddela reseförbud att gälla, till dess annorlunda förordnas.

⁶ Föreslagen lydelse enligt prop. 1980/81: 84.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

Har reseförbud meddelats av *annan än rätten*, äge den misstänkte begära rättens prövning av förbudet. Då begäran *inkommit*, skall rätten, så snart *ske kan*, och, om synnerligt hinder ej möter, *sist* å fjärde dagen därefter hålla förhandling, som avses i 3 §. *Utsättes* huvudförhandling att hållas inom en vecka, sedan begäran framställdes, *må* dock, om *ej* rätten finner särskild förhandling *böra* äga rum, *med* förhandlingen anstå till huvudförhandlingen.

Har reseförbud meddelats av *åklagaren*, får den misstänkte begära rättens prövning av förbudet. Då begäran *kommit in*, skall rätten, så snart *det kan ske* och, om synnerligt hinder ej möter, *senast* på fjärde dagen därefter hålla förhandling som avses i 3 §. *Utsätts* huvudförhandling att hållas inom en vecka, sedan begäran framställdes, *får* dock, om *inte* rätten finner att särskild förhandling *bör* äga rum, förhandlingen anstå till huvudförhandlingen.

7 §

Har ej inom tid, som avses i 6 §, åtal väckts eller till rätten inkommit framställning om förlängning av tiden eller förekomma eljest ej längre skäl för reseförbud, skall det omedelbart hävas.

Om hävande av reseförbud förordnar rätten *eller*, om förbudet ej meddelats eller fastställts av rätten, *undersökningsledaren* eller *åklagaren*.

Om upphävande av reseförbud förordnar *åklagaren*. *Har* förbudet meddelats eller fastställts av rätten, *förordnar denna om hävande av förbudet*. Rätten får överlåta till *åklagaren* att besluta om tillfälliga undantag från reseförbudet eller från föreskrifter som har meddelats i samband med detta.

Vad i 24 kap. 21 § är stadgat om häktning äge motsvarande tillämpning beträffande reseförbud.

28 kap.

13 §⁷

Beträffande kroppsvisitation och kroppsbesiktning gälle i tillämpliga delar vad i 4, 8 och 9 §§ är stadgat om husrannsakan. Är fara i dröjsmål, må åtgärd, som nu sagts, beslutas av polisman.

Förrättning, som är av mera väsentlig omfattning, skall verkställas inomhus och i avskilt rum. Verkställs den av annan än läkare, skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Blodprov må ej tagas av annan än läkare eller legitimerad sjuksköterska. Annan mera ingående undersökning må utföras endast av läkare.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning å kvinna må ej verkställas eller bevitnas av annan än kvinna eller läkare.

Beträffande kvinnor får kroppsvisitation inte verkställas eller bevittnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Dessamma gäller kroppsbesiktning och annan undersökning vid kroppsbesiktning än tagande av blodprov.

⁷ Senaste lydelse 1974: 831.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

45 kap.

14 §

Rätten bestämme, så snart *ske kan*, tid för huvudförhandlingen. För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, må huvudförhandling utsättas, ehuru målet i övrigt ej är berett till huvudförhandling.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, skall huvudförhandling hållas inom en vecka från den dag, då åtalet väcktes, om ej till följd av åtgärd, som avses i 11 eller 12 §, eller annan omständighet längre uppskov är nödvändigt. Har den tilltalade häktats efter åtalet, skall tiden räknas från dagen för hans häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, skall huvudförhandling hållas inom en månad från den dag då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt till följd av åtgärd som avses i 11 eller 12 § eller annan omständighet. Har reseförbudet meddelats efter åtalet, skall tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

47 kap.

9 §

Vid muntlig förberedelse skall första inställelse utsättas att äga rum, så snart *ske kan*. Är den tilltalade häktad, skall första inställelse äga rum inom en vecka från dagen för hans häktande, *om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt*. Till första inställelsen *skola* parterna kallas, målsäganden genom särskild kallelse och den tilltalade i stämningen.

Vid muntlig förberedelse skall första inställelse utsättas att äga rum, så snart *det kan ske*. Är den tilltalade häktad, skall första inställelse äga rum inom en vecka från dagen för hans häktande, *om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av särskilda omständigheter*. *Är den tilltalade ålagd reseförbud skall första inställelse äga rum inom en månad från dagen för delgivning av beslutet*. Till första inställelsen *skall* parterna kallas, målsäganden genom särskild kallelse och den tilltalade i stämningen.

Målsäganden skall föreläggas att komma tillstådes vid påföljd att han eljest förlorar sin rätt att tala å brottet. Skall målsäganden infinna sig personligen, föreläggas rätten tillika vite.

Den tilltalade skall föreläggas vite. Om inställande av tilltalad, som är häktad, förordne rätten.

22 §

Så snart förberedelsen avslutats, bestämme rätten, sedan tillfälle om möjligt givits parterna att uttala sig, tid för huvudförhandlingen. För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, må

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

huvudförhandling utsätts, ehuru förberedelsen av målet i övrigt ej avslutats.

Är den tilltalade häktad, skall huvudförhandlingen hållas inom en vecka från dagen för förberedelsens avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, skall huvudförhandling hållas inom en månad från dagen för förberedelsens avslutande. Har reseförbudet meddelats därefter, skall tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

52 kap.

1 §⁸

Vill någon anföra besvär mot underrätts beslut, skall han inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades, till underrätten inkomma med besvärslinlag; har beslut under rättegången meddelats annorledes än vid sammanträde för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag, då klaganden erhöll del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte eller i fråga, som avses i 49 kap. 6 §, *vare ej* inskränkt till viss tid.

Vill någon anföra besvär mot underrätts beslut, skall han inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades, till underrätten inkomma med besvärslinlag. Har beslut under rättegången meddelats annorledes än vid sammanträde för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden erhöll del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte eller *om åläggande av reseförbud eller i fråga, som avses i 49 kap. 6 §, är inte* inskränkt till viss tid.

Om skyldighet att anmäla missnöje med beslut, som avses i 49 kap. 3 § eller 4 § första stycket 1, 2, 3, 7, 8 eller 9, stadgas i nämnda kapitel.

56 kap.

1 §⁹

Vill någon anföra besvär mot hovrätts beslut, skall han inom fyra veckor från den dag, då beslutet meddelades, till hovrätten inkomma med besvärslinlag; har beslut under rättegången meddelats annorledes än vid sammanträde för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag, då klaganden erhöll del av beslutet. Klagan

Vill någon anföra besvär mot hovrätts beslut, skall han inom fyra veckor från den dag, då beslutet meddelades, till hovrätten inkomma med besvärslinlag. Har beslut under rättegången meddelats annorledes än vid sammanträde för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden erhöll del av beslutet. Klagan

⁸ Senaste lydelse 1979: 242.

⁹ Senaste lydelse 1979: 242.

Nuvarande lydelse

över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte *vare ej* inskränkt till viss tid.

Om skyldighet att anmäla missnöje mot hovrätts beslut i fråga, som avses i 49 kap. 3 § eller 4 § första stycket 1, 2, 3, 7, 8 eller 9, stadgas i 54 kap. 3 §.

Föreslagen lydelse

över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte *eller om åläggande av reseförbud är inte* inskränkt till viss tid.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

På begäran av *anhållningsmyndigheten* äger justitiekanslern *medgiva* förlängning av den tid, inom vilken enligt 24 kap. 12 § rättegångsbalken häktningsframställning senast skall avlåtas, med högst tio dagar. Begäran därom skall med angivande av skälen göras inom den i nämnda lagrum föreskrivna tiden. Har anstånd medgivits och finnes fortsatt utredning oundgängligen erforderlig, *må* justitiekanslern på begäran, som *göres* före anståndstidens utgång, meddela ytterligare förlängning med högst femton dagar.

Göres ej häktningsframställning inom tid som för varje fall är föreskriven eller, *därest* begäran om förlängning *ej* bifallits, senast dagen efter den då *anhållningsmyndigheten* mottog meddelande därom, skall den anhållne omedelbart *frigivas*.

Föreslagen lydelse

2 §

På begäran av *åklagaren* får justitiekanslern *medge* förlängning av den tid, inom vilken enligt 24 kap. 12 § rättegångsbalken häktningsframställning senast skall avlåtas, med högst tio dagar. Begäran därom skall med angivande av skälen göras inom den i nämnda lagrum föreskrivna tiden. Har anstånd medgivits och finnes fortsatt utredning oundgängligen erforderlig, *får* justitiekanslern på begäran, som *görs* före anståndstidens utgång, meddela ytterligare förlängning med högst femton dagar.

Görs inte häktningsframställning inom tid som för varje fall är föreskriven eller, *om* begäran om förlängning *inte* bifallits, senast dagen efter den dag då *åklagaren* mottog meddelande därom, skall den anhållne omedelbart *frigävas*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott

Härigenom föreskrivs att 23 § lagen (1957: 668) om utlämning för brott skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 §¹

Den som i främmande stat är misstänkt, tilltalad eller dömd för brott, vilket enligt denna lag kan föranleda utlämning, *må* på begäran av behörig myndighet i den främmande staten eller med anledning av där utfärdad efterlysning omedelbart anhållas eller åläggas reseförbud av åklagare enligt vad som i allmänhet gäller om brottmål. Beslag *må ock i sådant fall äga rum.*

Beslut om användning av tvångsmedel skall utan uppskov anmälas hos rätten, som skyndsamt efter förhandling enligt vad om brottmål är stadgat prövar åtgärden samt, om anhållande eller reseförbud skall bestå, genast underrättar chefen för justitiedepartementet därom. Finner denne, att hinder mot utlämning föreligger eller att utlämning eljest ej bör ske, har han att utverka regeringens förordnande om upphävande av åtgärden. I annat fall skall den främmande staten genom utrikesdepartementets försorg underrättas om åtgärden. Därvid skall *angivas* viss av chefen för justitiedepartementet bestämd tid, inom vilken framställning om utlämning skall göras. Denna tid får *icke* vara längre än fyrtio dagar från den dag personen anhölls eller reseförbud meddelades enligt första stycket. När framställning om utlämning *inkommer*, skall utrikesdepartementet genast underrätta den myndighet som först meddelat beslut om åtgärden. Sådan underrättelse skall *jämväl*

Den som i främmande stat är misstänkt, tilltalad eller dömd för brott, vilket enligt denna lag kan föranleda utlämning, *får* på begäran av behörig myndighet i den främmande staten eller med anledning av *en* där utfärdad efterlysning omedelbart anhållas eller åläggas reseförbud *eller anmälningsskyldighet* av åklagare enligt vad som i allmänhet gäller om brottmål. Beslag *får också ske i sådant fall.*

Beslut om användning av tvångsmedel skall utan uppskov anmälas hos rätten, som skyndsamt efter förhandling enligt vad om brottmål är stadgat prövar åtgärden samt, om anhållande eller reseförbud *eller anmälningsskyldighet* skall bestå, genast underrättar chefen för justitiedepartementet därom. Finner denne, att hinder mot utlämning föreligger eller att utlämning eljest ej bör ske, har han att utverka regeringens förordnande om upphävande av åtgärden. I annat fall skall den främmande staten genom utrikesdepartementets försorg underrättas om åtgärden. Därvid skall *anges* viss av chefen för justitiedepartementet bestämd tid, inom vilken framställning om utlämning skall göras. Denna tid får *inte* vara längre än fyrtio dagar från den dag personen anhölls eller reseförbud *eller anmälningsskyldighet* meddelades enligt första stycket. När *en* framställning om utlämning *kommer in*, skall utrikesdepartementet genast underrätta den myndighet som först meddelat beslut om åtgär-

¹ Senaste lydelse 1975: 292.

Nuvarande lydelse

lämnas, *därest* framställning om utlämning *ej inkommer* inom utsatt tid.

Mot rättens beslut må talan ej föras. Den som anhållits eller underkastats reseförbud *äger* dock för prövning, om åtgärden skall bestå, *påfordra* ny förhandling inom tre veckor från det beslut senast meddelats.

Har framställning om utlämning av den som är anhållen eller underkastad reseförbud *ej* gjorts inom den enligt andra stycket bestämda tiden, skall den anhållne *frigivas* eller *meddelat* reseförbud hävas. Detsamma gäller när framställning avslås enligt 15 §. Om *anhållen* i annat fall *ej frigives*, skall framställning om hans häktande *avlåtas till rätten sist* å åttonde dagen efter den, då riksåklagaren fick del av utlämningsframställningen. *Göres* *ej* framställning, som nu sagts, skall den anhållne omedelbart *frigivas*.

Föreslagen lydelse

den. Sådan underrättelse skall *även* lämnas, *om en* framställning om utlämning *inte kommer in* inom utsatt tid.

Talan får inte föras mot rättens beslut. Den som anhållits eller underkastats reseförbud *eller anmälningsskyldighet får* dock för prövning, om åtgärden skall bestå, *begära* ny förhandling inom tre veckor från det beslut senast meddelats.

Har *en* framställning om utlämning av den som är anhållen eller underkastad reseförbud *eller anmälningsskyldighet inte* gjorts inom den enligt andra stycket bestämda tiden, skall den anhållne *friges* eller *beslutet om reseförbud eller anmälningsskyldighet* hävas. Detsamma gäller när *en* framställning avslås enligt 15 §. Om *den anhållne* i annat fall *inte frigives*, skall framställning *avlåtas till rätten om hans häktande senast på* åttonde dagen efter den, då riksåklagaren fick del av utlämningsframställningen. *Görs inte* framställning som nu har sagts, skall den anhållne omedelbart *friges*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

4 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge**

Härigenom föreskrivs att 17 § lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*17 §¹

Den som är misstänkt, tilltalad eller dömd för brott, vilket enligt

Den som är misstänkt, tilltalad eller dömd för brott, vilket enligt

¹ Senaste lydelse 1975: 294.

^{†2} Riksdagen 1981/82. 7 saml. Nr 13

Nuvarande lydelse

denna lag kan föranleda utlämning, *må, såframt* för gärningen eller gärning av motsvarande beskaffenhet enligt svensk lag är stadgat fängelse, på begäran av polis- eller åklagarmyndighet i den främmande staten eller med anledning av där utfärdad efterlysning omedelbart anhållas eller åläggas reseförbud av åklagare enligt vad som i allmänhet gäller om brottmål. Beslag *må ock i sådant fall äga rum.*

Föreslagen lydelse

denna lag kan föranleda utlämning, *får, om* för gärningen eller *en* gärning av motsvarande beskaffenhet enligt svensk lag är stadgat fängelse, på begäran av polis- eller åklagarmyndighet i den främmande staten eller med anledning av *en* där utfärdad efterlysning omedelbart anhållas eller åläggas reseförbud *eller anmälningsskyldighet* av åklagare enligt vad som i allmänhet gäller om brottmål. Beslag *får också i sådant fall.*

Beslut om användning av tvångsmedel enligt denna paragraf skall på begäran av den som beslutet avser prövas av rätten, som i ärendet skyndsamt skall hålla förhandling enligt vad om brottmål är stadgat. Mot rättens beslut må talan ej föras.

Polis- eller åklagarmyndighet i den främmande staten skall ofördröjligen underrättas, då beslut fattats om användning av tvångsmedel enligt denna paragraf. Har icke framställning om utlämning mottagits inom två veckor från det underrättelsen avsändes, skall beslutet omedelbart hävas. Om anhållen i annat fall ej frigives, skall framställning om hans häktande avlätas till rätten sist å femte dagen från den dag anhållningsmyndigheten fick del av utlämningsframställningen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

5 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom

Häriigenom föreskrivs att 17 § lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

17 §

Har främmande stat som tillträtt brottmålsdomskonventionen till utrikesdepartementet meddelat, att den ämnar göra framställning om verkställighet av påföljd, eller har sådan framställning gjorts, kan riksåklagaren anhålla den dömd, om enligt svensk lag kan följa fängelse i

Har främmande stat som tillträtt brottmålsdomskonventionen till utrikesdepartementet meddelat, att den ämnar göra framställning om verkställighet av påföljd, eller har sådan framställning gjorts, kan riksåklagaren anhålla den dömd, om enligt svensk lag kan följa fängelse i

Nuvarande lydelse

ett år eller däröver på brott motsvarande den gärning påföljden avser och det skäligen kan befaras, att den dömda skall avvika eller, då fråga är om utevarodom, att han undanröjer bevis. På ansökan av riksåklagaren kan rätten under motsvarande förutsättningar besluta om häktning av den dömda eller *meddela honom reseförbud*. *Sådant förbud får meddelas*, även om det svåraste straff som enligt svensk lag kan följa på motsvarande brott är lindrigare än fängelse i ett år. Oberoende av brottets beskaffenhet får den dömda anhållas, häktas eller *meddelas reseförbud*, om han saknar hemvist i Sverige och det skäligen kan befaras att han genom att bege sig från landet undandrar sig påföljd.

I fråga om anhållande, häktning och *reseförbud* enligt denna paragraf *äger* i övrigt 24 kap. 3–24 §§ och 25 kap. 2–9 §§ rättegångsbalken *motsvarande tillämpning*. Den som anhållits eller häktats skall dock friges senast när den sammanlagda tid han i den främmande staten och här i landet varit berövad friheten med anledning av det eller de brott framställningen om verkställighet avser uppgår till tid som *i den utländska domen bestämts för frihetsberövande påföljd för brottet eller brotten*. I fall då den dömda anhållits eller häktats innan framställning om verkställighet gjorts, skall den dömda friges inom *aderton* dagar från dagen för frihetsberövandet, om *icke* framställning om verkställighet gjorts före utgången av denna tid.

Föreslagen lydelse

ett år eller däröver på brott motsvarande den gärning påföljden avser och det skäligen kan befaras, att den dömda skall avvika eller, då fråga är om utevarodom, att han undanröjer bevis. På ansökan av riksåklagaren kan rätten under motsvarande förutsättningar besluta om häktning av den dömda eller *om reseförbud eller anmälningsskyldighet*. *Reseförbud eller anmälningsskyldighet får beslutas*, även om det svåraste straff som enligt svensk lag kan följa på motsvarande brott är lindrigare än fängelse i ett år. Oberoende av brottets beskaffenhet får den dömda anhållas, häktas eller *underkastas reseförbud eller anmälningsskyldighet*, om han saknar hemvist i Sverige och det skäligen kan befaras att han genom att bege sig från landet undandrar sig påföljd.

I fråga om anhållande, häktning, reseförbud och *anmälningsskyldighet* enligt denna paragraf *tillämpas* i övrigt 24 kap. 3–24 §§ och 25 kap. 2–9 §§ rättegångsbalken. Den som anhållits eller häktats skall dock friges senast när den sammanlagda tid han i den främmande staten och här i landet varit berövad friheten med anledning av det eller de brott framställningen om verkställighet avser uppgår till *den* tid som *bestämts för frihetsberövande påföljd för brottet eller brotten i den utländska domen*. I fall då den dömda anhållits eller häktats innan framställning om verkställighet gjorts, skall den dömda friges inom *arton* dagar från dagen för frihetsberövandet, om *inte* framställning om verkställighet gjorts före utgången av denna tid.

6 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt

Härigenom föreskrivs att 25 § lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 §

Brev mellan intagen och svensk myndighet eller advokat skall vidarebefordras utan granskning. Anges brev vara avsänt från svensk myndighet, eller advokat och kan skäligen misstänkas att uppgiften är oriktig, får dock brevet granskas, om förhållandet icke kan klarläggas på annat sätt.

I fråga om brev till postverket tillämpas 26 § i stället för första stycket ovan.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

7 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974: 515) om ersättning vid frihetsinskränkning

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1974: 515) om ersättning vid frihetsinskränkning¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Den som har varit häktad på grund av misstanke om ett eller flera brott eller som till följd av sådan misstanke under mer än 24 timmar i sträck har varit anhållen, underkastad reseförbud, intagen på rättspsykiatrisk klinik, tagen i förvar genom beslut av befälhavare på fartyg eller luftfartyg eller av beskickning eller konsulat har rätt till ersättning av staten, om

Den som har varit häktad på grund av misstanke om ett eller flera brott eller som till följd av sådan misstanke under mer än 24 timmar i sträck har varit anhållen, underkastad reseförbud *eller anmälningsskyldighet*, intagen på rättspsykiatrisk klinik, tagen i förvar genom beslut av befälhavare på fartyg eller luftfartyg eller av beskickning eller konsulat har rätt till ersättning av staten, om

¹ Lagen omtryckt 1980: 422.

1. frikännande dom meddelas,
2. åtalet avvisas eller avskrivs,
3. förundersökning avslutas utan att åtal väcks eller, såvitt gäller förvarrarrest, beslutet härom upphävs utan att målet hänskjuts till rättegång eller disciplinstraff åläggs, eller
4. beslutet om frihetsinskränkning genom avslag på häktningsframställning eller efter överprövning, fullföljd av talan eller anlitande av särskilt rättsmedel upphävs eller ersätts av beslut om mindre ingripande åtgärd eller undanröjs utan förordnande om ny handläggning.

Den som på grund av misstanke om flera brott har utsatts för en sådan frihetsinskränkning som avses i första stycket har rätt till ersättning av staten, om det beträffande något av brotten inträffar en omständighet som nämns i första stycket 1-3 och det är uppenbart att frihetsinskränkningen inte skulle ha beslutats endast för den övriga brottsligheten.

Den som har varit häktad eller under mer än 24 timmar i sträck har varit anhållen som misstänkt för ett eller flera brott har också rätt till ersättning, om brottet eller något av brotten i domen hänförs till en mildare straffbestämmelse och det är uppenbart att frihetsinskränkningen vid en sådan bedömning inte skulle ha beslutats.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

8 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1975:295) om användning av vissa tvångsmedel på begäran av främmande stat

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1975:295) om användning av vissa tvångsmedel på begäran av främmande stat skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Framställning från annan stat än Danmark, Finland, Island eller Norge skall göras på diplomatisk väg.

Föreslagen lydelse

5 §

Framställning från annan stat än Danmark, Finland, Island eller Norge skall inges till utrikesdepartementet. Den skall göras på diplomatisk väg, om Sverige inte i förhållande till den främmande staten har överenskommit om att tillämpa en annan ordning.

Framställningen skall innehålla uppgift om personens namn, nationalitet och hemvist, den egendom som avses, brottets beskaffenhet, tid och plats för brottet samt i den främmande staten tillämpliga straffbestämmelser. Har dom meddelats i den främmande staten, skall avskrift därav fogas vid framställningen. I annat fall skall uppgift lämnas om de omständigheter som åberopas till stöd för misstanken eller åtalet och, i förekommande fall, det enskilda anspråk varom är fråga.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

9 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.

dels att 4 och 9 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

dels att i lagen skall införas tre nya paragrafer, 16 a–c §§, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Vid behandlingen av häktad skall hänsyn tagas till hans hälsotillstånd. Häktad som företer tecken till sjukdom eller begär att läkare skall tillkallas, skall så snart det kan ske undersökas av läkare, om ej sådan undersökning uppenbarligen är obehövlig.

Läkares anvisning rörande vården av häktad som är sjuk skall iakttagas. Behöver den häktade sjukhusvård, skall sådan beredas honom så snart det kan ske.

Kan det befaras att transport medför skada för den häktades hälsa, skall läkares medgivande till transporten inhämtas.

Förlossning av häktad kvinna skall så vitt möjligt ske på sjukhus.

Om anledning föreligger därtill, skall den som enligt andra eller tredje stycket vistas på sjukhus stå under bevakning.

Om anledning föreligger därtill, skall den som enligt andra eller fjärde stycket vistas på sjukhus stå under bevakning.

9 §

Brev från häktad till svensk myndighet eller hans offentlige försvarare skall vidarebefordras utan föregående granskning.

Brev från häktad till svensk myndighet eller hans offentlige försvarare skall vidarebefordras utan föregående granskning. *I fråga om brev från häktad till postverket tillämpas dock andra stycket.*

Utöver vad som gäller enligt första stycket får häktad avsända eller mottaga brev, om det kan ske utan fara från säkerhetssynpunkt och, i fråga om den som är häktad på grund av misstanke om brott, utan fara för att bevis undanröjes eller utredning om brott eljest försvåras.

Vägras häktad avsända eller mottaga brev utan föregående granskning av dess innehåll, skall brevet kvarhållas men får ej öppnas utan den häktades medgivande.

Om kvarhållande i visst fall av brev från häktad som vistas på rättspsykiatrisk klinik finns särskilda bestämmelser i 9 a § lagen (1966: 301) om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål.

Vad i denna paragraf är föreskrivet om brev gäller även annan skriftlig handling.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse**16 a §*

Om ej annat följer av 16 §, meddelas beslut enligt denna lag av kriminalvårdsstyrelsen beträffande den som är intagen i förvaringslokal som står under styrelsens tillsyn.

16 b §

Kriminalvårdsstyrelsens beslut i särskilda fall enligt denna lag överklagas hos kammarrätten genom besvär. Andra beslut av styrelsen enligt denna lag överklagas hos regeringen genom besvär.

16 c §

Regeringen kan förordna om överflyttning till tjänsteman inom kriminalvården av kriminalvårdsstyrelsens befogenheter enligt denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

10 Förslag till

Lag om ändring i passlagen (1978:302)

Härigenom föreskrivs att 7 § passlagen (1978:302) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse**7 §*

Passansökan skall avslås, om

1. bestämmelserna i 6 § ej har iakttagits och sökanden ej har efterkommit uppmaning att avhjälpa bristen,

2. ansökningen avser pass för barn under aderton år och barnets vårdnadshavare ej har lämnat medgivande samt synnerliga skäl ej föreligger att ändå utfärda pass,

3. sökanden är anhållen, häktad eller underkastad övervakning enligt 24 kap. 3 § första stycket rättegångsbalken eller reseförbud enligt 25 kap. 1 § samma balk,

3. sökanden är anhållen, häktad eller underkastad övervakning enligt 24 kap. 3 § första stycket rättegångsbalken eller reseförbud eller anmälningsskyldighet enligt 25 kap. 1 § samma balk,

4. sökanden är efterlyst och skall omhändertagas omedelbart vid anträffandet.

5. sökanden genom lagakraftvunnen dom har dömts till frihetsberövande påföljd, som ej har börjat verkställas, och det finns sannolika skäl att antaga, att han ämnar undandraga sig verkställigheten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

Motionerna

I motion 1981/82: 19 av Lisa Mattson m. fl. (s) hemställs

1. att riksdagen avslår de genom proposition 1980/81:201 framlagda förslagen,

2. att riksdagen hos regeringen begär att ett förslag till ändringar i gällande lagstiftning i syfte att begränsa användningen av frihetsberövanden i straffprocessen snarast föreläggs riksdagen.

I motion 1981/82: 35 av Bonnie Bernström (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om rätt att få kroppsbesiktning eller kroppsvisitation utförd och i närvaro av personer av endast det egna könet om så önskas.

I motion 1981/82: 36 av Bonnie Bernström (fp) hemställs att riksdagen beslutar avslå propositionen beträffande den föreslagna lydelsen i 24 kap. 3 § rättegångsbalken samt att riksdagen beslutar hemställa hos regeringen om förslag till ny lydelse av 24 kap. 3 § rättegångsbalken beträffande "kvinnor som fött så kort tid förut" i enlighet med motionen.

I motion 1981/82: 66 av Marie-Ann Johansson m. fl. (vpk) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till kompletterande lagändringar, så att häktade och anhållna ges möjligheter att begära rättens prövning av åklagarens beslut enligt behandlingslagen,

2. att riksdagen med godkännande av propositionens lagförslag i övrigt antar det nedan nämnda motionärernas förslag vad avser ändring av 24 kap. 3 § rättegångsbalken.

Regeringens förslag

Motionärernas förslag

24 kap.

3 §

Om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller annan liknande omständighet kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning ske endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas.

Om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller annan liknande omständighet kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning ske endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas.

Regeringens förslag

Vill den misstänkte inte underkasta sig övervakning, skall häktning ske.

Motionärernas förslag

Kvinna som är havande i framskridet tillstånd eller som fött så kort tid förut, att häktning kan antagas medföra allvarligt men för henne eller barnet, får ej häktas om det inte är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas.

Vill den misstänkte inte underkasta sig övervakning, skall häktning ske.

Utskottet*Inledning*

Häktningsutredningen, som hade tillkallats av justitieministern efter bemyndigande av regeringen, avlämnade år 1977 betänkandet (SOU 1977: 50) Häktning och anhållande. Betänkandet har remissbehandlats.

Propositionen grundar sig i vissa delar på häktningsutredningens förslag och på vad som kommit fram under remissbehandlingen av förslaget.

År 1979 avlämnade en arbetsgrupp inom justitiedepartementet promemorian (Ds Ju 1979: 15) Översyn av utredningsförfarandet i brottmål. Några av de förslag som lades fram i promemorian tas upp i propositionen. Propositionen innehåller också förslag som har aktualiserats i andra sammanhang.

Lagrådet har yttrat sig över lagförslagen och har lämnat dem utan erinran.

Propositionens huvudsakliga innehåll

Förslagen i propositionen gäller främst de personella tvångsmedlen i brottmål. Det föreslås att reseförbud skall få användas som alternativ till häktning och anhållande inte bara – som nu – vid flyktfara utan även vid fara för undanröjande av bevis och risk för fortsatt brottslig verksamhet. Vidare föreslås att skyldighet att anmäla sig hos polisen införs som ett självständigt tvångsmedel vid sidan om reseförbud. Ändringar föreslås också i fråga om möjligheten att ersätta häktning med övervakning.

När det gäller förfarandet vid användande av tvångsmedel föreslås bl. a. att befogenheten att besluta om anhållande förbehålls åklagare och att beslut om anhållande skall motiveras. Vidare föreslås att reseförbud och anmälningsskyldighet endast skall få beslutas av åklagare eller domstol. Vissa ändringar som gäller misstänkts rätt att få del av förundersökningsmaterialet föreslås också liksom en ändring i reglerna om bevisning i samband med häktning.

I propositionen tas också upp några frågor som gäller kroppsbesiktning och användning av tvångsmedel på begäran av främmande stat.

Härutöver innehåller propositionen förslag som gäller behandlingen av intagna i kriminalvårdsanstalt, häktade m. fl.

De nya bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 januari 1982.

Allmänt om de personella tvångsmedlen

Inledning

Rättegångsbalken (RB) innehåller föreskrifter om s. k. straffprocessuella tvångsmedel. Tvångsmedel som riktar sig mot den misstänktes person (personella tvångsmedel) är främst gripande, anhållande, häktning, reseförbud och övervakning. Häktningsutredningen föreslog ganska genomgripande förändringar i RB:s regler om de personella tvångsmedlen. I propositionen tar departementschefen avstånd från huvudpunkterna i häktningsutredningens förslag men föreslår en begränsad reform av de personella tvångsmedlen i brottmål. I motion 19 yrkas att riksdagen skall avslå propositionen och begära ett förslag som begränsar användningen av frihetsberövanden i straffprocessen. I motiveringen hänför sig motionärerna i huvudsak till häktningsutredningens förslag.

Nuvarande regler

En allmän förutsättning för *häktning* är att det föreligger misstanke om brott. Om fängelse i ett år eller mera ingår i straffskalan för brottet kan häktning ske om det föreligger fara för att den misstänkte flyr, undanröjer bevis eller återfaller i brott. Frågan om det finns skäl att häkta den misstänkte skall bedömas med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållanden och andra omständigheter (RB 24: 1: 1).

Om den misstänkte saknar stadig hemvist i riket får häktning ske även vid mindre allvarliga brott. Förutsättningen är att fängelse ingår i straffskalan för brottet och att det föreligger fara för att den misstänkte flyr (RB 24: 1: 2).

Vid misstanke om brott för vilket det lägsta straffet är fängelse i två år skall häktning ske om det inte är uppenbart att anledning saknas till häktning (RB 24: 1: 3).

Som en allmän begränsning gäller att häktning inte får ske om det kan antas att påföljden kommer att stanna vid böter (RB 24: 1: 4). I vissa fall får dock häktning ske även vid bötesbrott (RB 24: 2).

Det är domstolarna som beslutar om häktning.

Syftet med regeln om häktning när det föreligger flyktfara eller fara att den misstänkte undanröjer bevis är att säkerställa att rättegång och straffverkställighet kan genomföras. Regeln om häktning på grund av fara för återfall i brott motiverades när den tillkom med att starka praktiska skäl talade för att på det sättet ge skydd åt den som hotades av brottsliga handlingar från den misstänktes sida (SOU 1938: 43 s. 298).

Det finns två alternativ till häktning, nämligen övervakning och reseförbud.

Reglerna om *övervakning* är utformade som en begränsning av möjligheterna till häktning i mycket speciella fall. De gäller människor som är unga, sjuka eller havande eller som nyligen har fött barn (RB 24: 3). Utskottet återkommer i det följande till dessa regler.

Reseförbud kan ersätta häktning endast vid flyktfara. Reseförbud innebär ett förbud för den misstänkte att utan tillstånd lämna en viss ort (RB 25: 1). Med reseförbud kan förenas en skyldighet för den misstänkte att på vissa tider vara tillgänglig i sin bostad eller på sin arbetsplats eller att anmäla sig hos polisen (anmälningsskyldighet). Också andra villkor kan ställas upp. Överträder den misstänkte reseförbudet eller något villkor som har föreskrivits i samband med förbudet skall han omedelbart häktas eller anhållas, om det inte är uppenbart att anledning saknas till det (RB 25: 9).

Reseförbud beslutas av rätten, åklagaren eller undersökningsledaren (RB 25: 3).

Anhållande är ett provisoriskt tvångsmedel i avvaktan på häktning. Åtgärden förutsätter i princip att det finns häktningsskäl. Anhållande får dock ske även när häktningsskäl inte föreligger, nämligen om det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning (RB 24: 5).

När det finns skäl att anhålla någon, får polisman gripa honom (RB 24: 7).

Häktningsutredningens förslag m. m.

I det följande redogörs översiktligt för de av häktningsutredningens förslag beträffande de personella tvångsmedlen som särskilt tas upp i motion 19.

För att få en uppfattning om tillämpningen av reglerna om de personella tvångsmedlen genomförde häktningsutredningen en enkätundersökning hos samtliga polis- och åklagarmyndigheter och sammanställde annat statistiskt material. Enligt utredningen visar detta material att tillämpningen av tvångsmedlen är otillfredsställande.

Vad gäller häktning på grund av risk för fortsatt brottslig verksamhet ansåg utredningen att enkätundersökningen bekräftar att praxis gått vida längre än lagstiftaren avsett; i 77 % av besluten om häktning åberopades risk för fortsatt brottslig verksamhet. I fråga om anhållande ansåg utredningen att åklagarna godtar en alltför låg grad av misstanke; häktningsframställningar gjordes endast i 31 % av fallen och endast 62 % av de anhållna åtalades. Också när det gäller gripanden visade undersökningen enligt utredningens uppfattning att tillämpningen i stor utsträckning hade kommit att avlägsna sig från lagens förutsättningar; av de gripna blev 59 % anhållna och 41 % frigivna.

Mot denna bakgrund föreslog häktningsutredningen bl. a. ändringar i

fråga om *förutsättningarna för häktning*. För häktning på grund av risk för fortsatt brottslighet borde enligt utredningen krävas att brottsmisstanken avser brott för vilket är stadgat fängelse i fyra år eller däröver. För vissa brott av farlig art skulle dock enligt förslaget häktning kunna ske utan hinder av fyraårsregeln. Vidare föreslog utredningen att risk för flykt och för undanröjande av bevis skulle få medföra häktning bara om risken var påtaglig med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. Utredningens ansåg också att den särskilda regeln om häktning vid fängelsebrott med lägre straffmaximum än fängelse i ett år beträffande misstänkt som saknar stadigt hemvist i landet borde avskaffas liksom presumtionsregeln om häktning vid mycket allvarliga brott.

Utredningen föreslog vidare bl.a. att de processuella tvångsmedlen skulle kompletteras med ett alternativ till häktning som inte innebär frihetsberövande men som innefattar en långtgående kontroll i form av *tillsyn*. För de mest svårkontrollerade fallen föreslogs att särskilda tillsynshem inrättas. Utredningens förslag innebar vidare att det nuvarande reseförbudet skulle ersättas av en *anmälningsskyldighet*. Utredningen föreslog också en regel om att tillsyn eller anmälningsskyldighet skall användas i stället för häktning i de fall sådana tvångsmedel är tillräckliga för att tillgodose syftet med häktning.

Häktningsutredningen föreslog också att *anhållande* bara skall få ske när det föreligger häktningsskäl. Vidare föreslog utredningen att *gripande* skulle ersättas av hämtning och medtagande till förhör.

Häktningsutredningens betänkande har under remissbehandlingen fått ett blandat mottagande. De flesta remissinstanserna har tillbakavisat den kritik som utredningen har riktat mot tillämpningen av nuvarande bestämmelser. Remissinstanserna har i allmänhet också ställt sig avvisande till huvudpunkterna i betänkandet som man anser i alltför hög grad tillgodoser den misstänktes intressen på bekostnad av samhällsskyddet och effektiviteten i lagföringen. Några av utredningens förslag, främst vad gäller förfarandereglerna, har dock mera allmänt godtagits.

Överväganden

De straffprocessuella tvångsmedlen utgör allvarliga inskränkningar i de grundlagsskyddade fri- och rättigheterna och de innebär stora ingrepp i den enskildes levnadsförhållanden. Enligt utskottets mening är det därför, som departementschefen också anför, angeläget att användningen av tvångsmedel begränsas till sådana situationer då de måste tillgripas av hänsyn till samhällsskyddet och en effektiv lagföring. Propositionen innehåller några förslag som syftar till att minska användningen av häktning. Sålunda föreslås att reseförbud i större utsträckning än f. n. skall kunna användas som ett alternativ till häktning och att en fristående anmälningsskyldighet skall införas som ersättning för häktning och anhållande i vissa fall. Utskottet återkommer i det följande till dessa förslag men vill redan här uttala

att de enligt utskottets mening utgör ett välkommet uttryck för strävandena att minska användningen av frihetsberövanden inom brottmålsprocessen. Detta kan också enligt utskottets mening hävdas när det gäller vissa av de förändringar som föreslås i regeln om när övervakning skall ersätta häktning. Även i denna del återkommer utskottet i det följande.

Också i motion 19 framförs tanken att man bör sträva efter att begränsa användningen av de straffprocessuella tvångsmedlen — och då särskilt de som innebär frihetsberövanden. Denna uppfattning som sammanfaller med vad departementschefen anför vill utskottet ansluta sig till. Utskottet vill dock betona att strävandena i detta hänseende inte får gå ut över samhällets intressen att ha medel till sitt förfogande som gör det möjligt att genomföra det straffprocessuella förfarandet och att verkställa brottmålsdomarna. Samhället kan inte heller undvara möjligheten att använda de straffprocessuella tvångsmedlen för att hindra återfall i brott under den tid lagföring pågår. Den avvägning mellan berörda intressen som kommer till uttryck i de gällande reglerna om förutsättningarna för användning av de tvångsmedel som innebär frihetsberövande är enligt utskottets mening lämplig. Utskottet anser också, i likhet med departementschefen, att det inte finns stöd för uppfattningen att reglerna skulle ha tillämpats på ett sätt som åsidosätter befogade rättssäkerhetsintressen. Utskottet kan således inte ställa sig bakom vad som anförts i motion 19 i nu berörda delar.

Anmälningsskyldighet och reseförbud

Som tidigare har nämnts föreslås i propositionen att anmälningsskyldighet hos polisen skall införas som ett självständigt tvångsmedel. Anmälningsskyldighet skall kunna användas under de förutsättningar som f. n. gäller för reseförbud.

Vidare föreslås att reseförbud eller anmälningsskyldighet skall kunna åläggas i stället för häktning eller anhållande när det kan antas att syftet med de mera ingripande åtgärderna kan tillgodoses härigenom. Det sist nämnda innebär att det måste finnas omständigheter till stöd för ett antagande om att den misstänkte, om han sätts på fri fot med reseförbud eller anmälningsskyldighet, kommer att avhålla sig från nya brott resp. inte kommer att försvåra utredningen.

Enligt förslaget skall endast domstolar och åklagare kunna besluta om reseförbud och anmälningsskyldighet. I propositionen föreslås att bestämmelsen om att reseförbud kan förenas med villkor också skall gälla i fråga om anmälningsskyldighet. Nuvarande föreskrift om omedelbar häktning av den som inte iakttar ett reseförbud eller villkor som är förknippade med förbudet föreslås gälla också vid anmälningsskyldighet.

I motion 19 riktas kritik mot den föreslagna regleringen. Enligt motionärerna är det stor risk för att anmälningsskyldighet kan komma att användas i fall som inte föranleder häktning enligt nuvarande ordning. Eftersom häktning skall kunna ske av den som inte iakttar anmälningsskyldigheten

eller villkor som är förknippade med den är det enligt motionärerna risk för att antalet häktningar på grund av fara för återfall i brott kommer att öka om förslaget i propositionen genomförs.

Utskottet vill framhålla att avsikten är att anmälningsskyldighet skall användas i sådana fall då domstolarna f. n. anser sig tvungna att besluta om häktning trots att en mindre genomgripande åtgärd skulle kunna vara tillräcklig. Eftersom anmälningsskyldighet inte skall användas i andra fall finns det enligt utskottets mening inte fog för de farhågor som motionärerna hyser. I stället innebär den föreslagna regeln, som ju gör det möjligt att i vissa fall – om än inte särskilt vanliga i praktiken – undvika häktning, att antalet häktningar kan komma att minska.

Utskottet godtar den reglering som har föreslagits i propositionen och anser att vad som anförts i motion 19 i nu berört hänseende inte bör föranleda någon åtgärd av riksdagen.

Övervakning som alternativ till häktning

Reglerna om övervakning är som tidigare har nämnts utformade som en begränsning av möjligheterna att tillgripa häktning i vissa fall. Reglerna i ämnet finns i 24 kap. 2 § RB. Enligt den gällande lydelsen av första stycket får unga personer eller sådana som är sjuka inte häktas, om åtgärden kan antas medföra allvarligt men för den misstänkte och dessutom sådan övervakning kan ordnas att skäl till häktning inte längre föreligger. En havande kvinna får inte häktas under tiden närmast före förlossningen om det inte är uppenbart att en betryggande övervakning inte kan ordnas. Detsamma gäller för tiden närmast efter förlossningen, om häktning kan antas medföra allvarligt men för kvinnan eller barnet. Övervakning förutsätter samtycke av den misstänkte. Vill han eller hon inte underkasta sig åtgärden, skall häktning ske.

I propositionen föreslås att beskrivningen av den personkrets som avses med bestämmelsen skall ändras. Om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller annan liknande omständighet kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får enligt förslaget åtgärden vidtas endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. Förslaget innebär enligt vad departementschefen anför en utvidgning av personkretsen så till vida att även hög ålder hos den misstänkte skall kunna utgöra grund för att underlåta häktning. Med uttrycket annan liknande omständighet åsyftas t.ex. ett allvarligt handikapp. Kvinnor i tiden strax före eller efter en förlossning nämns inte i den föreslagna lagtexten. Det motiveras med att bestämmelsen tar sikte även på denna kategori.

Enligt förslaget skall lagtexten – till skillnad mot vad som gäller f. n. – inte innehålla någon bestämmelse om att man skall beakta det men som häktning kan innebära för barn till misstänkta kvinnor. Departementschefen anser nämligen att häktning i regel inte kan anses medföra allvarligt

men för den misstänktes barn eftersom kvinnor enligt 14 § lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. kan ges tillstånd att medföra spädbarn eller ha barn som föds efter intagningen hos sig i häktet.

Ändringsförslaget innebär också att de starkare krav som nu gäller för häktning av havande kvinnor och kvinnor som nyligen har fött barn kommer att gälla även för häktning av de andra kategorier som omfattas av föreskriften om övervakning.

Bestämmelsen om övervakning som alternativ till häktning tas upp i motionerna 36 och 66. I den förstnämnda motionen efterlyses förslag till en regel i 24 kap. 3 § RB av innebörd att föräldrar som ensamma har vårdnaden om små barn skall få häktas endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan anordnas. I motionen framställs också yrkande av innebörd att paragrafen t. v. skall kvarstå i sin nuvarande lydelse. I den senare motionen yrkas, såvitt nu är i fråga, att den nuvarande bestämmelsen om kvinnor som är havande eller nyss har fött barn skall tas in som ett andra stycke i den föreslagna paragrafen.

Utskottet anser för sin del att häkten i allmänhet är helt olämpliga vistelseplatser för barn (se även SoU 1980/81: 38) och att strävan måste vara att man helt undviker att placera barn i häkten. Den i propositionen föreslagna ändringen i 24 kap. 3 § RB innebär att domstolarna vid prövning av om övervakning skall ske i stället för häktning inte får ta hänsyn till det men som häktning kan medföra för den misstänktes barn. De i propositionen föreslagna alternativa tvångsmedlen reseförbud och anmälningsskyldighet torde dock i vissa fall kunna tillgripas beträffande misstänkta som har vårdnaden om små barn; det kan ju hävdas att denna kategori personer ofta befinner sig i en sådan situation att risken för flyktfara, undanröjande av bevis eller återfall i brott inte är särskilt stor. Även med beaktande av möjligheten att använda alternativa tvångsmedel anser utskottet dock att det inte har kommit fram några bärande skäl för att ta bort möjligheten att ersätta häktning med övervakning med hänsyn till menet för den misstänktes barn.

Utskottet anser således att föreskriften i fråga även i fortsättningen bör ha en sådan utformning att hänsyn kan tas till det men som häktning kan medföra för en misstänkt kvinnas barn. Beträffande utformningen av utskottets förslag till lagtext hänvisas till utskottets hemställan. Utskottets ställningstagande innebär att begäran i motion 36 beaktas delvis och att det önskemål som ligger bakom yrkande 2 i motion 66 tillgodoses.

När det så gäller den i motion 36 framförda uppfattningen att reglerna i fråga bör omfatta föräldrar som ensamma har vårdnaden om – såsom motionen får förstås – spädbarn eller barn i krypåldern vill utskottet uttala att det givetvis är angeläget att man vid prövningen av häktningsfrågor alltid i görligaste mån beaktar att barn kan vållas skador genom att dess vårdnadshavare häktas. I vilken utsträckning detta kan ske är till stor del en praktisk fråga. Inom regeringskansliet pågår arbete i syfte att undvika

att barn som omhändertagits enligt utlänningslagstiftningen placeras i häkte m. m. Enligt utskottets mening är det angeläget att man i samband härmed även söker lösningar som innebär att inte heller barn till personer som är misstänkta för brott behöver vistas i häkten. Med hänsyn till sakens vikt utgår utskottet från att så sker utan någon särskild åtgärd från riksdagens sida, och därför avstyrker utskottet med det sagda bifall till motion 36 i nu behandlad del.

Lekmannamedverkan

Vid handläggningen av häktningsfrågor är tingsrätt domför med en lagfaren domare. Någon ändring härvidlag föreslås inte i propositionen. Detta kritiserar i motion 19, och motionärerna framhåller de fördelar som från rättssäkerhetssynpunkt står att vinna med lekmannamedverkan.

År 1975 behandlade utskottet en motion om rättens sammansättning vid häktningsförhandlingar. Utskottet uttalade att goda skäl kunde anföras både för lekmannamedverkan vid sådana förhandlingar och för ett bibehållande av nuvarande ordning. Till stöd för en utvidgad lekmannamedverkan talade enligt utskottet bl. a. det förhållandet att en sådan medverkan ger insyn i domstolarnas verksamhet och kan bidra till att bevara och fördjupa allmänhetens förtroende för domstolarna samt att vid häktningsförhandling huvudfrågan i regel är lämpad för lekmanadeltagande. Utskottet anförde vidare att det måste beaktas att ett häktningsbeslut kan leda till en lång tids frihetsförlust. Mot tanken på lekmannamedverkan anförde utskottet bl. a. att det gällde beslut om provisoriska säkerhetsåtgärder i inledningen till en brottmålsprocess, vilka beslut som regel kommer under lekmannens bedömning vid en efterföljande huvudförhandling. Utskottet framhöll också att förfarandereglerna kunde medföra organisatoriska och praktiska svårigheter för nämnds deltagande i den förberedande handläggningen av brottmål.

Utskottet konstaterade vidare, med hänvisning till häktningsutredningens arbete, att en reformering av häktningsinstitutet var förestående, och utskottet ansåg därför att det inte var lämpligt att i det läget ta ställning till frågan om rättens sammansättning vid häktningsförhandlingar. I stället ansåg utskottet att häktningsutredningen borde pröva frågan. Riksdagen följde utskottet (JuU 1975/76: 11, rskr 29).

Utredningen föreslog att tingsrätt vid prövning av frågor om häktning skulle bestå av en lagfaren domare och två nämndemän. Kostnaden beräknades till 1,5 milj. kr. per år (1977 års penningvärde). Här kan nämnas att dagarvudet för nämndemän år 1977 var 175 kr. och att det nu är 220 kr.

I motion 19 anförs att de fördelar som står att vinna med en lekmannamedverkan väl motiverar den enligt motionärernas mening blygsamma kostnaden härför.

Utskottet, som vill erinra om att den kostnad för reformen som här har nämnts bygger på beräkningar som gjordes för drygt fyra år sedan, finner i

likhet med departementschefen att ett genomförande av förslaget bör anstå redan av hänsyn till det rådande statsfinansiella läget. Vad som anförts i motion 19 i denna del bör således enligt utskottets mening inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Försvarinträde

Den som är anhållen eller häktad har enligt nuvarande regler rätt att på begäran få biträde av offentlig försvarare (RB 21:3). Offentlig försvarare utses av rätten. Någon ändring i detta hänseende föreslås inte i propositionen.

Enligt häktningsutredningen brukar försvararen inträda först i samband med häktningsförhandlingen. Utredningen ansåg att den misstänkte i princip borde ha tillgång till försvarare omedelbart vid anhållandet. Utredningen föreslog därför att åklagarna skulle åläggas att vid anhållandet omedelbart till rätten anmäla behovet av offentlig försvarare, oberoende av om den misstänkte begärt sådan. Frågan om försvarinträde har också behandlats av en arbetsgrupp inom justitiedepartementet. Arbetsgruppen har i den i inledningen nämnda promemorian föreslagit åtgärder för att försvarare skall förordnas redan i samband med anhållandet. Enligt vad utskottet har inhämtat övervägs förslagen inom justitiedepartementet.

Frågan om försvarinträde tas upp i motion 19; i motiveringen anför motionärerna att det från rättssäkerhetssynpunkt är angeläget att häktningsutredningens förslag i denna del genomförs snarast.

Enligt utskottets mening kan det inte råda någon tvekan om att det i allmänhet måste anses vara av värde att den som anhålls omedelbart får biträde av försvarare. Bestämmelsen i 21 kap. 3 § tredje stycket sista meningen RB ger uttryck för denna tanke. Enligt 12 § förundersökningskungörelsen (1947:948) skall den misstänkte redan i samband med det förhör som normalt föregår beslut om anhållande underrättas om bl.a. rätten till offentlig försvarare. För att en försvarare skall kunna biträda i samband med anhållandet krävs att han utses på ett tidigare stadium av förundersökningen. Med hänsyn till att frågan om den tidpunkt vid vilken försvarare bör utses, som framgår av det föregående, övervägs inom justitiedepartementet saknas enligt utskottet anledning till någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av motion 19 i denna del.

Kroppsvsitation och kroppsbesiktning

Enligt de regler som gäller nu får kroppsvsitation eller kroppsbesiktning av kvinnor inte utföras eller bevitnas av annan än kvinna eller läkare (RB 28:13). En manlig sjuksköterska får således inte utföra eller vara närvarande vid kroppsvsitation eller kroppsbesiktning av kvinnor. I propositionen föreslås en ändring som innebär att hindret för manliga sjuksköterskor att utföra och närvara vid kroppsvsitationer och kroppsbesiktningar av kvinnor undanröjs. Från den särskilda regleringen beträffande undersökningar

som gäller kvinnor undantas blodprovstagning. Utskottet har inget att erinra mot förslaget i denna del.

I motion 35 efterlyses en komplettering av den sålunda föreslagna regleringen. Enligt motionären bör var och en som skall bli kroppsvisiterad eller kroppsbesiktigad – oavsett kön – ha rätt att få undersökningen utförd av personer av det egna könet och i närvaro av endast personer av det egna könet. För en sådan ordning åberopar motionären integritetsskäl och hänsyn till skiljaktigheter i kulturell bakgrund hos olika invandrargrupper.

Utskottet vill för sin del i linje med den tanke som bär upp motionsönskemålet framhålla vikten av att kroppsvisitationer och kroppsbesiktningar alltid utförs på ett sådant sätt att de inte upplevs som mer kränkande än nödvändigt. Utskottet utgår således från att önskemål om att undersökningen skall utföras eller bevitnas av personer av det egna könet respekteras i den utsträckning som det är praktiskt möjligt och att särskild hänsyn tas till religionsuppfattningar med vilka det kan komma i konflikt att kroppsbesiktningar utförs av det motsatta könet. Utskottet kan emellertid inte ställa sig bakom förslaget att den som skall bli kroppsvisiterad eller kroppsbesiktigad skall ha en ovillkorlig rätt att få undersökningen utförd av och bevitnad av personer av det egna könet. En sådan ordning fordrar att det finns personal av båda könen tillgänglig i en omfattning som det f. n. saknas möjligheter till eller att man godtar dröjsmål med undersökningen; det senare kan bl. a. innebära olägenheter för den som skall undersökas och medföra kostnader för bevakning samt få till följd att utredningen i övrigt inte kan genomföras i den takt och på det sätt som är nödvändigt. Utskottet finner således att motionen bör avslås redan av praktiska och statsfinansiella skäl.

I detta sammanhang vill utskottet ta upp en annan fråga som gäller kroppsvisitation och kroppsbesiktning. I 28 kap. RB, som innehåller de grundläggande bestämmelserna i ämnet, förekommer endast begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Genom annan lagstiftning har begreppen ytlig kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning aktualiserats. (Se det i proposition 1981/82: 2 intagna förslaget till lag om ändring i lagen om straff för varusmuggling och 52 a § lagen om kriminalvård i anstalt vilken senare paragraf bör jämföras med 5 § i den genom proposition 1980/81: 114 föreslagna lagen om säkerhetskontroll vid domstolar.) Utskottet anser att det är angeläget att regleringen av instituten kroppsvisitation och kroppsbesiktning – bl. a. för att undvika problem för de tillämpande myndigheterna – görs så enhetlig som möjligt och strävan bör vara att få till stånd en definition av begreppen som har allmän giltighet. Utskottet utgår från att tvångsmedelskommittén (1978:06) överväger den fråga som nu har berörts.

Överprövning av vissa beslut av åklagare

Beträffande den som är häktad på grund av misstanke om brott ankommer det på undersökningsledaren eller åklagaren att avgöra om eller i vad mån den häktade kan, med hänsyn till risken för att bevis undanröjs eller brottsutredningen annars försvåras, få medgivande att vistas tillsammans med annan häktad, avsända eller ta emot brev eller försändelse av annat slag utan föregående granskning av innehållet, ta emot besök, ha telefonsamtal eller lämna förvaringslokalen. Undersökningsledaren eller åklagaren får också besluta om inskränkningar helt eller delvis i den häktades rätt att ha tillgång till tidskrifter, tidningar, radio och TV, om det är påkallat för att undvika att bevis undanröjs eller utredning om brott annars försvåras.

Reglerna i ämnet finns i 16 § lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. Åklagares beslut kan överprövas inom ramen för riksåklagarens och statsåklagares tillsyn över lägre åklagares verksamhet.

I motion 66 efterlyses kompletterande lagändringar så att häktade och anhållna ges möjligheter att begära rättens prövning av åklagares beslut. Häkttningsutredningen föreslog också domstolsprövning av sådana beslut.

Utskottet delar den under remissbehandlingen av häkttningsutredningens betänkande framförda uppfattningen att en sådan ordning som motionärerna förespråkar är kostsam och betungande. Det är också tveksamt om den skulle fylla någon funktion med hänsyn till att beslutet ofta kommer att vara ändrat innan rätten hinner ta upp det till prövning. Härtill kommer att den misstänktes tilltro till rätten kan komma att minska ju flera beslut domstolen har att fatta beträffande den misstänkte under förundersökningen. Utskottet finner, med hänsyn till vad som nu har sagts och då de möjligheter till överprövning som redan finns får anses tillfredsställande, i likhet med departementschefen, att den av motionärerna förordade ordningen inte bör införas. Utskottet avstyrker således bifall till motion 66 i denna del.

Övrigt

Riksdagen har, efter det att propositionen avlämnades, beslutat om ändringar i två av de paragrafer i RB som nu föreslås bli ändrade (prop. 1980/81: 84, LU 1980/81: 24, rskr 351, SFS 1981: 828). De i propositionen framlagda förslagen till ändring i 25 kap. 1 och 3 §§ har utformats med utgångspunkt i de av riksdagen sedermera beslutade ändringarna, som träder i kraft den 1 januari 1982. Utskottet föreslår att riksdagens tidigare beslut beaktas på det sätt som framgår av utskottets hemställan.

I övrigt föranleder propositionen eller motionerna inget uttalande av utskottet.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *bifall till proposition 1980/81:201 m.m.*
 - a. att riksdagen avslår motion 1981/82: 19,
 - b. att riksdagen *dels* avslår det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken såvitt avser 25 kap. 1 och 3 §§, *dels* antar följande förslag till

Lag om ändring i lagen (1981: 828) om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 25 kap. 1 och 3 §§ rättegångsbalken, i den lydelse paragraferna har erhållit genom lagen (1981:828) om ändring i rättegångsbalken, skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse¹

Föreslagen lydelse

25 kap.

1 §

Är någon skäligen misstänkt för brott, på vilket fängelse kan följa, och kan med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen befaras, att han avviker eller annorledes *undandrager* sig lagföring eller straff, men *förekommer eljest ej* anledning att anhålla eller häkta honom, får, om det *finnes tillfyllest*, i stället förbud meddelas honom att utan tillstånd lämna honom anvisad vistelseort. Oberoende av brottets beskaffenhet får också *förbud, som nu sagts, meddelas*, om det skäligen kan befaras, att den misstänkte genom att *begiva* sig från riket *undandrager* sig lagföring eller straff.

Är någon skäligen misstänkt för brott, på vilket fängelse kan följa, och kan *det* med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen befaras, att han avviker eller annorledes *undandrar* sig lagföring eller straff, men *finns det i övrigt inte* anledning att anhålla eller häkta honom, får, om det *är tillräckligt*, i stället förbud meddelas honom att utan tillstånd lämna honom anvisad vistelseort (*reseförbud*) eller *föreskrivas att han på vissa tider skall anmäla sig hos anvisad polismyndighet (anmälningsskyldighet)*. Oberoende av brottets beskaffenhet får också *reseförbud eller anmälningsskyldighet beslutas*, om det skäligen kan befaras att den misstänkte genom att *bege* sig från riket *undandrar* sig lagföring eller straff.

Föreligger mot någon skäl till häktning eller anhållande men kan det antas att syftet därmed kan tillgodoses genom reseförbud eller anmälningsskyldighet, får beslut här- om meddelas även i andra fall än som avses i första stycket.

¹ Enligt SFS 1981: 828 som träder i kraft den 1 januari 1982.

*Nuvarande lydelse¹**Föreslagen lydelse*

3 §

Reseförbud meddelas av *undersökningsledaren*, åklagaren eller rätten.

Fråga om reseförbud *må av rätten upptagas* på yrkande av *undersökningsledaren eller åklagaren* eller då rätten har att besluta om den misstänktes häktning eller hans kvarhållande i häkte. Efter åtalet *äga* rätten även på yrkande av målsäganden *så ock självmant upptaga fråga därom*.

Väckes vid rätten fråga om reseförbud, skall, så snart ske kan, förhandling därom äga rum inför rätten. Om sådan förhandling gälle i tillämpliga delar vad i 24 kap. 17 § är stadgat. Är fara i dröjsmål, må rätten omedelbart meddela reseförbud att gälla, till dess annorlunda förordnas.

Reseförbud meddelas av åklagaren eller rätten.

Fråga om reseförbud *får tas upp av rätten* på yrkande av åklagaren eller då rätten har att besluta om den misstänktes häktning eller hans kvarhållande i häkte. Efter åtalet *får* rätten även på yrkande av målsäganden *eller självmant ta upp frågan*.

c. att riksdagen med anledning av motion 1981/82: 36 i denna del (delvis) och med anledning av motion 1981/82: 66 i denna del (yrkande 2) antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken såvitt avser 24 kap. 3 § med den ändringen att paragrafen erhåller följande som *Utskottets förslag* betecknade lydelse:

*Regeringens förslag**Utskottets förslag*

24 kap.

3 §²

Om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller annan liknande omständighet kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning ske endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. Vill den misstänkte inte underkasta sig övervakning, skall häktning ske.

Om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller annan liknande omständighet kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning ske endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. *Detsamma gäller kvinna som har fött så kort tid förut att häktning kan befaras medföra allvarligt men för barnet.* Vill den misstänkte inte underkasta sig övervakning, skall häktning ske.

¹ Enligt SFS 1981: 828 som träder i kraft den 1 januari 1982.

² Senaste lydelse 1964: 166.

Om ytterligare inskränkning i fråga om häktning av den som är under aderton år är särskilt stadgat.

Att reseförbud eller anmälningsskyldighet får träda i stället för häktning, stadgas i 25 kap.

- d. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken i den mån det inte omfattas av utskottets hemställan ovan, dock med den ändring av ingressen som betingas av utskottets hemställan ovan,
 - e. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1952: 98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål,
 - f. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott,
 - g. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge,
 - h. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom,
 - i. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt,
 - k. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1974: 515) om ersättning vid frihetsinskränkning,
 - l. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1975: 295) om användning av vissa tvångsmedel på begäran av främmande stat,
 - m. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.,
 - n. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i passlagen (1978: 302),
2. beträffande *kroppsvisitation och kroppsbesiktning*
att riksdagen avslår motion 1981/82: 35,
 3. beträffande *häktning av den som ensam har vårdnad om barn*
att riksdagen avslår motion 1981/82: 36 i den mån den inte omfattas av utskottets hemställan ovan,
 4. beträffande *domstolsprövning av beslut angående häktade*
att riksdagen avslår motion 1981/82: 66 i denna del (yrkande 1).

Stockholm den 17 november 1981

På justitieutskottets vägnar
BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Eric Jönsson (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Lilly Bergander (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Göte Jonsson (m), Helge Klöver (s), Ella Johnsson (c), Bonnie Bernström (fp), Maja Bäckström (s) och Stina Eliasson (c).

Reservation

Lisa Mattson (s), Eric Jönsson (s), Arne Nygren (s), Lilly Bergander (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Helge Klöver (s) och Maja Bäckström (s) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 24 med "De straffprocessuella" och som slutar på s. 25 med "berörda delar" bort ha följande lydelse:

De straffprocessuella tvångsmedlen utgör allvarliga inskränkningar i de grundlagsskyddade fri- och rättigheterna, och de innebär stora ingrepp i den enskildes levnadsförhållanden. Utskottet vill därför slå fast att straffprocessuella tvångsmedel skall användas i så liten omfattning som möjligt. Detta gäller särskilt tvångsmedel som innebär frihetsberövande, och sådana tvångsmedel bör användas bara när det är nödvändigt för att tillgodose mycket viktiga samhällsintressen. Enligt utskottets mening bör provisoriska frihetsberövanden som häktning och anhållande få ske endast vid allvarlig brottslighet. När det gäller annan brottslighet bör man – i den mån det över huvud taget är nödvändigt att tillgripa straffprocessuella tvångsmedel – använda alternativ som är mindre ingripande.

Enligt utskottets mening visar häktningsutredningens material att de frihetsberövande tvångsmedlen använts i en utsträckning som inte kan försvaras. Det framgår således att praxis har gått vida längre än lagstiftaren avsett när det gäller häktning på grund av risk för fortsatt brottslighet. Detta är mycket betänkligt, och enligt utskottets mening kan det inte godtas att häktning används för att förhindra fortsatt brottslig verksamhet annat än när det är fråga om en påtaglig risk för brott av allvarligt slag. Även när det gäller anhållande och gripande visar enligt utskottets mening häktningsutredningens material att rättstillämpningen är otillfredsställande.

Vad som nu har sagts innebär att utskottet inte kan ansluta sig till departementschefens ståndpunkt att de nuvarande reglerna om häktning och andra personella tvångsmedel är utformade på ett sätt som innebär en lämplig avvägning mellan de olika intressen som gör sig gällande i sammanhanget. Enligt utskottets mening bör således de nuvarande reglerna om häktning, anhållande m. m. ändras. Härvid måste strävan vara att få till stånd regler som innebär minskade möjligheter att använda tvångsmedel vid den mindre allvarliga kriminaliteten utan att innebära minskade möjlig-

heter att använda frihetsberövande tvångsmedel vid den allvarliga kriminaliteten.

Här vill utskottet särskilt framhålla att det är viktigt att man tillskapar mindre ingripande tvångsmedel som – till skillnad mot förslagen i propositionen – kan komma att tjäna som reella alternativ till häktning och anhållande.

De överväganden som nu har redovisats leder utskottet till den ståndpunkten att propositionen bör avslås och att riksdagen hos regeringen bör begära förslag till ändringar i gällande lagstiftning i syfte att begränsa användningen av frihetsberövanden i straffprocessen. I det följande behandlar utskottet – delvis i anslutning till förslag i propositionen – vissa frågor som bör uppmärksammas i samband med det översynsarbete som enligt utskottets uppfattning bör ske. Vid detta arbete bör häktningsutredningens förslag kunna tjäna som underlag.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 26 som börjar med "Utskottet vill" och som slutar med "av riksdagen" bort ha följande lydelse:

Avsikten torde vara att anmälningsskyldighet skall användas i sådana fall då domstolarna f. n. anser sig tvungna att besluta om häktning trots att en mindre genomgripande åtgärd skulle kunna vara tillräcklig. Enligt utskottets mening är det dock risk att den föreslagna regeln kommer att tillämpas så att anmälningsskyldighet används i sådana fall, då domstolarna f. n. anser att häktning inte bör ske. Resultatet kan därför bli ett ökat användande av personella tvångsmedel allmänt sett och även av häktning som ju skall tillgripas om den misstänkte bryter mot anmälningsskyldigheten eller villkor som är förenade med den. Utskottet instämmer således i den kritik som framförs i motion 19 i detta hänseende och anser att den föreslagna regleringen inte kan godtas, och enligt utskottet bör vad som nu har uttalats beaktas i det översynsarbete som enligt vad utskottet tidigare har anfört bör komma till stånd.

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 27 med "Utskottet anser för" och som slutar på s. 28 med "behandlad del" bort ha följande lydelse:

Av vad utskottet tidigare har anfört följer att övervakningsinstitutet bör ses över. Därför saknas enligt utskottets mening anledning att nu närmare överväga hur bestämmelserna i fråga bör vara utformade. Utskottet vill dock framhålla att det är angeläget att man i samband med det översynsarbetet bör söka lösningar som innebär att man undviker att barn skadas genom att dess vårdnadshavare häktas. Med utskottets inställning saknas skäl för någon riksdagens åtgärd till följd av motion 36 och motion 66 i här aktuell del.

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 28 med "Utskottet, som" och som slutar på s. 29 med "riksdagens sida" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning och anser att man i samband med den översyn av reglerna om häktning m. m. som bör ske utarbetar ett förslag om lekmanamedverkan vid prövningen av häktningsfrågor.

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 29 med "Enligt utskottets" om som slutar på s. 30 med "olika invandrargrupper" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening kan det inte råda någon tvekan om att det i allmänhet måste anses vara av värde att den som anhålls omedelbart får biträde av försvarare. Bestämmelsen i 21 kap. 3 § tredje stycket sista meningen RB ger uttryck för denna tanke. Enligt 12 § förundersökningskungörelsen (1947:948) skall den misstänkte redan i samband med det förhör som normalt föregår beslut om anhållande underrättas om bl. a. rätten till offentlig försvarare. För att en försvarare skall kunna biträda i samband med anhållandet krävs att han utses på ett tidigare stadium av förundersökningen.

Mot bakgrund av vad som nu har anförts anser utskottet – i likhet med motionärerna – att det från rättssäkerhetssynpunkt är angeläget att häktningsutredningens förslag i denna del genomförs snarast möjligt.

Kroppsvisitation och kroppsbesiktning

I motion 35 efterlyses en komplettering av rättegångsbalkens regler om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Enligt motionären bör var och en som skall bli kroppsvisiterad eller kroppsbesiktigad – oavsett kön – ha rätt att få undersökningen utförd av personer av det egna könet och i närvaro av endast personer av det egna könet. För en sådan ordning åberopar motionären integritetsskäl och hänsyn till skiljaktigheter i kulturell bakgrund hos olika invandrargrupper.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 31 som börjar med "Utskottet delar" och som slutar med "av utskottet" bort ha följande lydelse:

Utskottet har förståelse för de synpunkter som ligger bakom motionen. Utskottet anser sig f. n. inte kunna göra några uttalanden om vilka principer som bör gälla för överprövning av de beslut det här är fråga om och avstyrker därför bifall till motion 66 i här behandlad del. Enligt utskottets mening bör dock frågan uppmärksammas i det översynsarbete som bör äga rum.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis avstyrker utskottet bifall till propositionen och motionerna 35, 36 och 66 och anser att riksdagen med bifall till motion 19 som sin mening bör ge regeringen till känna vad utskottet har anført i det föregående om översyn och förslag i fråga om de personella tvångsmedlen m. m.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *bifall till proposition 1980/81: 201 m. m.*

att riksdagen med bifall till motion 1981/82: 19 avslår proposition 1980/81: 201 och motion 1981/82: 36 i denna del (delvis) och motion 1981/82: 66 i denna del (yrkande 2) samt som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om översyn och förslag i fråga om de personella tvångsmedlen.

Särskilt yttrande

Hans Petersson i Röstånga (fp) anför:

Som en av ledamöterna i häkttningsutredningen, vars förslag har varit aktuella i detta lagstiftningsärende, vill jag uttala följande. Ett viktigt led i reformarbetet på det kriminalpolitiska området under senare år har varit att minska användningen av frihetsberövande påföljder och i stället välja kriminalvård i frihet. Häkttningsutredningen lade – i enlighet med sina direktiv – fram förslag som syftade till att så långt möjligt bringa tillämpningen av de straffprocessuella tvångsmedlen i samklang med riktlinjerna för det kriminalpolitiska reformarbetet. Enligt min mening bör man gå vidare på den vägen, och jag anser att häkttningsutredningens betänkande bör tjäna som underlag för det fortsatta reformarbetet i fråga om de straffprocessuella tvångsmedlen.

Med hänsyn till kravet på återhållsamhet med de offentliga utgifterna anser jag mig dock kunna godta att man inte nu gör någon mera genomgripande reform i enlighet med de principer som häkttningsutredningen lade fram.

Den inställning jag har redovisat nu utgör enligt min mening inte hinder för att tillstyrka de förslag till lagändringar som läggs fram i propositionen. Tvärtom fyller de angelägna behov, och de kan också ses som en första etapp på den reformering av regleringen av de straffprocessuella tvångsmedlen som enligt min mening bör ske.